

NIO – FEM

TIDSKRIFT OM ARBETSLIV & PROFESSION

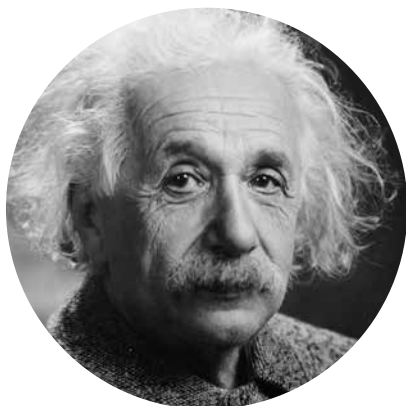
NR 2 • 2023

TEMA:
FRI FORSKNING

GRÄV DÄR DU STÅR - OCH TJÄNSTEMÄNNEN/VETENSKAPENS VIKTIGA AMATÖRER/
LIV ATT FÖRSTÅ/EN SCHIZOFREN KLASSE/MINNET - EN GEMENSAM HISTORIA

Innehåll

Nr 2 2023

- 5 **Ledare** Av: Leif Jacobsson
- 6 **Notiser**
- 8 **En etnolog utanför akademien** Av: Leif Jacobsson
- 12 **En schizofren klass** Av: Anders Björnsson
- 16 **Minnet – en gemensam historia** Av: Hanna Wikman
- 20 **Bildsidor**
- 22 **Gräv där du står – och tjänstemännen** Av: Leif Jacobsson
- 26 **Bildsidor**
- 28 **Liv att förstå** Av: Leif Jacobsson
- 32 **Vetenskapens viktiga amatörer** Av: Sven Widmalm
- 35 **Det förflutna – ett äventyr!** Av: Sara Starkström
- 36 **Bildsidor**
- 38 **Recensioner**
- 40 **Sista sidan**

Skribenter i Nio-Fem Nr 2 2023

Anders Björnsson/Hanna Wikman/Sven Widmalm/Sara Starkström/Leif Jacobsson.

Omslagsbild: Blivande lärare i gräset vid kursgården Gällöfsta . Foto: okänd. TCOs bildarkiv, TAM-Arkiv.

NIO-FEM

TIDSKRIFT OM ARBETSLIV & PROFESSION

Ansvarig utgivare

Lars-Erik Hansen

lars-erik.hansen@tam-arkiv.se

Redaktör

Leif Jacobsson

leif.jacobsson@tam-arkiv.se

Bildredaktör

Andreas Lindahl

Layout

Karin Didring Leksell

mejlattill@didring.se

Grafisk form

Melissa Rydquist

Omslag

Blivande lärare i gräset vid kursgården

Gällöfsta. Foto okänd. TCO:s bildarkiv,

TAM-Arkiv.

Tryck

Östertälje tryckeri

ISSN 2001-9688

Nio - Fem är en tidskrift som ges ut av TAM-Arkiv och som tidigare hette *TAM-Revy*.

Tidskriften innehåller artiklar om tjänstemanna- och akademikerrörelsernas historia och nutid, olika yrkesgrupper och arbetslivets förändring, rapporter och forskning, aktuellt på TAM-Arkiv och lyfter fram källmaterial ur arkiven.

Tidskriften utkommer 2-3 ggr/år.

TAM-ARKIVS MEDLEMMAR

Akademikerförbundet SSR

Akavia

DIK

Fackförbundet Scen & Film

Fackförbundet ST

Finansförbundet

Forena

Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter (FSA)

Förhandlings- och samverkansrådet PTK

Försvarsförbundet

Journalistförbundet

Kyrkans Akademikerförbund (KyrkA)

Läkarförbundet

Sveriges Lärare

Naturvetarna

Nordic Financial Union (NFU)

Polisförbundet

Fysioterapeuterna

Sjöbefälsföreningen Offentliganställda (SBFO)

SRAT

Svenska Läkaresällskapet

Sveriges akademikers centralorganisation (Saco)

Sveriges Farmaceuter

Sveriges Ingenjörer

Sveriges Psykologförbund

Sveriges Skolledare

Sveriges Tandläkarförbund

Sveriges universitetslärare och forskare (SULF)

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)

Tull-Kust

Unionen

Vision

Vårdförbundet

Forska där du står!

Fri forskning – vad är det? Handlar det bara om akademisk forskning? Och är inte forskningen redan fri...? Det går att hävda att det redan finns en vetenskaplig frihet: akademiska forskare kan välja sina egna forskningsområden. Samtidigt är de begränsade av sin ämnesdisciplin och de rön som gjorts tidigare. Många gånger finns också maktstrukturer att ta hänsyn till.

Det föreliggande numret av tidskriften Nio-Fem handlar om fri forskning i en annan mening. Det nya numret vill belysa den forskning som bedrivs – och har bedrivits – utanför våra universitet och högskolor. Denna forskning är viktig därför att – även om majoriteten av TAM-Arkivs besökare är akademiska forskare och studenter – har institutionen alltid besökts av ”amatörer”, i form av släktforskare, personer intresserade av sitt yrkes historia eller de som helt enkelt vill besöka oss. Vad är en amatör? Ordet kan föra tankarna till någon som – till skillnad från experten – har bristande kompetens och förmåga. Numret vi nu ger ut vill visa hur forskare utanför de akademiska institutionerna också kan bidra till ny kunskap. Så har det varit historiskt och så är det än idag. Ett exempel på en forskare utanför akademien är Nora Bateson som intervjuades i Nio-Fem 2016, nr 1. Hon leder *The International Bateson Institute* som bedriver en ny typ av forskning som vill undvika den akademiska fragmentiseringen i ämnesdiscipliner. Institutets ambition är att studera sambanden mellan levande varelser, deras relationer och ömsesidiga beroenden.

Numret inleds med en intervju med Stellan Beckman, redaktör för tidningen *Fjärde Världen*. Det är en publikation som handlar om urfolk, minoriteter och kultur. Han är en produktiv skribent utanför akademien som skriver artiklar och böcker med delvis etnologisk inriktning. Därefter ger författaren Anders Björnsson inblickar i tjänstemannaskildraren Hans Botwids liv. Botwid arbetade själv bl.a. som kontorist och biblioteksbiträde. Sedan följer en text av författaren, skrivpedagogen och biblioteksassistenten Hanna Wikman. Hon berättar om sin släktforskning och sitt arbete med en roman byggd på sina upptäckter (hon har också besökt TAM-Arkiv). I slutet av 1970-talet gav

författaren Sven Lindqvist ut boken *Gräv där du står: hur man utforskar ett jobb* som blev startskottet för en helt ny social rörelse, den s.k. ”grävrörelsen”. Lindqvist och andra debattörer menade att de yrkesarbetande själva var de som bäst förstod sitt jobb – inte ”experterna”. Tusentals studiecirkel startades där vanliga löntagare studerade arkivmaterial, forskade och intervjuade människor om sitt eget yrkes historia.

Sedan följer en intervju med Majvor Massa Eriksson, psykoterapeut (numera pensionerad), med skogssamiskt ursprung. Hon berättar om sina erfarenheter av utbildningssystemet och den akademiska kunskapen. Därefter sätter en professor i idéhistoria – Sven Widmalm – in numret i sitt historiska sammanhang. De vetenskapliga akademier som uppkom under 1700-talet samlade olika yrkesgrupper. En del tillhörde samhälleliga eliter som professorer och militärer, men det fanns också plats för mindre bemedlade grupper av hantverkare, präster och tjänstemän. Ännu gör s.k. ”amatörer” en viktig insats för forskningen, om än i mindre grad.

Slutligen skriver författaren och redaktören Sara Starkström i sin krönika om sitt livslånga intresse för bortglömda platser; rum som glömts bort eller aldrig beskrivits på ett mer faktabaserat akademiskt sätt. Sara upplever det som ett äventyr att upptäcka platser som minner om svunna tider. Och hon fotograferar dem. Hos TAM-Arkiv finns ett rikt material av förstahandskällor i form av dokument och fotografier. Skulle inte forskandet i denna skattkista också kunna förstås som ett äventyr? En möjlighet till forskning för envar – inte endast för experter? Vi får hoppas att det nya numret av Nio-Fem kan ge inspiration till ny forskning. Trevlig läsning!

LEIF JACOBSSON
Redaktör

Bankernas gräv-där-du-står

TAM-Arkiv fick för ett antal år sedan – på Swedbanks inrådan – ett uppdrag att digitalisera ca 200 kassetter med uppskattningsvis 300 intervjuer med bankanställda om deras liv som yrkesverksamma. Det handlar om anställda som arbetat på Sparbanken och Föreningsbanken på små och stora orter företrädesvis i södra Sverige.

Genomlysningen av dessa banker – som haft en delvis annan inriktning än affärsbankerna – har resulterat i nya

insikter om de ideella bankernas målsättningar, bevelkesgrunder och syften. Det primära kan tyckas ha varit att tjäna pengar, men så har det inte alltid varit. Vissa Sparbanker och Föreningsbanker tycks ha varit så små att deras huvuduppgift nog främst varit att balansera effekter av investeringar som inte fallit i god jord (1930-talet innebar närapå en katastrof för bönder som spekulerat i högre spannmålspriser). Dessa banker fungerade då som regulatorer och smörjmedel. Spännande material alltså!

Banktjänsteman i arbete. Foto: Björn Myrman, TCOs arkiv, TAM-Arkiv.

TAM-Arkivs kommunikations-satsning går vidare

NFör över ett år sedan började arbetet med att ta fram en kommunikationsstrategi för TAM-Arkiv. Ett avgörande steg var att lansera en ny webbplats. Det har varit ett omfattande arbete att få allt tekniskt att fungera och att skapa en mer begriplig navigering. Efter att den omfattande webbplatsen hade lanserats, har vi ”kopplat på” allt fler digitala kanaler.

Numera driver TAM-Arkiv den digitala tidskriften niotillfem.se och podcasten Nio till fem. Vi är igång med webinarier, videor och uppdateringar sker löpande på

Linkedin, Facebook och Instagram.

Målet är att inspirera fler att använda materialet i arkivet för forskning, studier och släktforskning. Statistiken visar att TAM-Arkiv når ut betydligt bättre i digitala kanaler idag, jämfört med innan den här satsningen.

Det har kommit positiv respons på satsningen fått från många håll, vilket har satt TAM-Arkiv tydligare på kartan och stärkt vårt självförtroende.

Av: **Lars Carlén**, kommunikatör

En etnolog utanför akademien

Stellan Beckman är en **SKRIBENT** och forskare som är verksam utanför akademien. Nio-Fems **REDAKTÖR** har träffat honom.

Stellan Beckman och tittar in i kameran under vår intervju på Teams.
– Jag gräver såklart alltid där jag står, säger han.
Sedan funderar han lite. Han förklarar sedan att han alltid utgår från sig själv och vad han är intresserad av. Och det sen syns i det han skriver eller inte är olika. Om det är en mer utforskande text

Hur **BÖRJADE** hans bana?
Först försökte han sig på den
AKADEMISKA vägen.

tar han medvetet bort sig själv, men om det handlar om debattartiklar så framträder han mer i egen person.

Vem är han då? Stellan är 35 år och arbetar med människor med funktionshinder inom LSS-vården för Södertälje kommuns

räkning. Samtidigt har han ett stort engagemang för urfolks och minoriteters situation. Han är redaktör för tidningen *Fjärde Världen* som tar upp just sådana frågor. Dessutom är han nybliven författare till en bok om den finska minoritetens historia i Södertälje. Och han har redan planer på en bok till: om stereotyper av finnar i svenska medier. Stellan är således en mycket produktiv skribent.

Hur började hans bana? Först försökte han sig på den akademiska vägen. Han började med att studera filosofi och kommunikationsvetenskap. De ämnena upplevde han som fyrkantiga i sin ansats. Han blev då rekommenderad av en annan student att läsa ett nytt ämne: etnologi. Här uppfattade han att det var betydligt högre i tak. Ämnet var också mycket bredare. Inom etnologin kunde man forska om många olika saker: alltifrån kaffekoppars betydelse till innebörden av hus och byggnader. Här fick han också nya insikter om sig själv. Han upptäckte exempelvis vilken betydelse hans finska härkomst hade haft. Han är själv född och uppvuxen i Sverige och trodde inte han hade någon koppling alls till grannlandet i öster.

– Det var ju min mormor som kom från Finland, förklarar han.

Studierna i etnologi kom att förändra hans synsätt. Numera upplever han sin finska bakgrund som intressant såväl av personliga skäl som därför att sverigefinnar upplevt – och upplever – diskriminering och utanförskap i det svenska samhället. Stellan har reflekterat mycket kring sådana här frågor och skrivit på olika forum. Han har använt sig av sociala medier för att nå ut: skaffat en blogg och använt sig av Instagram för att skriva om synen på finnar i svenska medier. Och det han publicerat har givit önskat resultat. Journalister har hört av sig för intervjuer. Vissa tidskrifter

har kommit med förfrågningar om han vill skriva för dem också.

– Så bloggar är bra! konstaterar han.

UNIVERSITET OCH FORSKNINGEN

Efter att han skrivit sin masteruppsats i etnologi kom det en del förfrågningar från *Mångkulturellt centrum* i Botkyrka om att arbeta inom ramen för några forskningsprojekt. Med tiden sinade uppdragen och han fick återgå till sitt tidigare arbete inom LSS-vården, men intresset och behovet av att skriva fanns kvar. Idag ägnar han sig åt forskning och journalistiskt skrivande utanför akademien. Hans inställning till det akademiska är kluvet. Å ena sidan ville han ursprungligen doktorera och försökte sig på att skriva en ansökan om forskningsmedel.

Samtidigt är han ständigt upptagen med det som händer här och nu: det dagsaktuella. Han ville också uppmärksamma det som pågår i vår samtid.

– Och det är ju någonting annat än vad akademiska forskare gör, reflekterar han.

José Clemente Orozco, The Epic of American Civilization: Gods of the Modern World (panel 15), 1932–34, fresco. Hood Museum of Art, Dartmouth: Commissioned by the Trustees of Dartmouth College; P.934.13.17.

Stellan KALLAR sig inte forskare, utan författare och SKRIBENT.

Han kände att han både ville skriva om nuet och samtidigt belysa de större sammanhangen på det sätt som det är brukligt inom akademien. Framförallt tycker han det är roligt och givande att skriva populärvetenskapligt: att nå ut till många människor. Det

gör man inte nödvändigtvis på bästa sätt som universitetsforskare.

Stellan kallar sig inte forskare, utan författare och skribent. En viktig kunskap som han fått från sin akademiska skolning är att vara noga med källorna – exempelvis betydelsen av att gå till förstahandskällorna. Han betonar att det är något helt annat att läsa förstahandskällor än att läsa andras tolkning av källorna.

Även när det kommer till släktforskning – som han också sysslat lite med – tycker han det är viktigt att gå till källorna. I Sverige finns mycket källor i form av kyrkböcker som går tillbaka ända till 1600-talet. Idag har det blivit väldigt populärt med DNA-baserad släktforskning. Stellan vill lyfta ett varningens finger när det gäller sådan typ av kunskap.

Det handlar främst om vad vi tolkar in i DNA.

– Det kan finnas tendenser i släktforsksammanhang att man reproducerar föreställningar om varifrån människor kommer utifrån sådant som hårfärg, menar han.

AMATÖRFORSKNING

Hur kan man då börja forska utanför akademien? Vi återkommer till fenomenet gräv-där-du-står. Stellan nämner Sven Lindqvist och hans bok från 1978 *Gräv där du står: hur man utforskar ett jobb*. Han nämner att den boken också finns tillgänglig på den digitala plattformen *Litteraturbanken*. Stellan tycker att den boken är speciellt lämplig för sådana som inte känner sig manade att studera på någon högskola eller något universitet, men ändå vill ägna sig åt forskning. Lindqvist visar på ett pedagogiskt sätt hur man rent praktiskt kan gå tillväga. I Lindqvists bok kan man ta reda på hur man kan söka kunskap på olika arkiv, bibliotek och på många andra sätt. Stellan tycker att boken fortfarande är relevant även om det förstås inte står något om digitala arkiv i den boken.

Stellan ser paralleller mellan gräv-där-du-står-rörelsens ansats och hans eget intresse för den finska befolkningens förflutna i Södertälje. Boken fyller en kunskapslucka. Det fanns nämligen ingen historik om de finska traditionerna i området sedan tidigare. Den finska befolkningens kultur – deras teaterverksamhet och konst – har inte speglats i historieskrivningen om just Södertälje och Södertäljes invandrarhistoria. I ett sådant läge kan det finnas något att bidra med. Det kan vara relevant att läsa så mycket det går om sin egen hembygd och se om det är något som man som forskare kan bidra med – för det finns det ju alltid! På det sättet kan envar bidra till ny kunskap.

Idag får Stellan alltså utlopp för sitt

skrivande och sitt sociala engagemang genom *Föreningen Fjärde Världen* som arbetar för urfolks och minoriteters rättigheter. Föreningens verksamhet går också ut på att belysa deras situation genom texter, youtube-filmer och poddar. Hur började den kontakten? 2019 satt han på sin kammare

Som REDAKTÖR är han ansvarig för att få till stånd en intressant BLANDNING av ämnen.

och hade lite idéer om vad han ville skriva om. Problemet var att han inte visste vart han skulle skicka sina alster. Han insåg att inte alla tidningar var villiga att publicera hans texter. Efter en tids engagemang – där han skrev artiklar och deltog i föreningens podd-projekt – blev han redaktör för tidningen *Fjärde Världen*. Tidningen har förändrats mycket sedan han blev redaktör. Den innehåller en blandning av ämnen: alltifrån reportage och intervjuer till recensioner av litteratur och konst. Även debattartiklar är en del av tidningens innehåll. Som redaktör är han ansvarig för att få till stånd en intressant blandning av ämnen. När det kommer till formen ger han ganska fria händer till enskilda skribenter. Det är något han tycker är positivt med tidningen: att människor tillåts experimentera och skriva som de vill så länge det handlar om urfolk och minoriteter. Ibland kan det handla om debattartiklar, ibland dikter ...

Stellan Beckmans verksamhet som fri skribent och forskare visar att det fortfarande går att åstadkomma viktig forskning utanför akademien.

Av: [Leif Jacobsson](#), TAM-Arkiv.

En schizofren klass: Om tjänstemannaskildraren Hans Botwid

FÖRFATTAREN Hans Botwid beskrev i sin romaner den
lägre medelklassens – det s.k. manschettproletariatets – liv.
PUBLICISTEN och HISTORIKERN Anders Björnsson
reflekterar här över hans livsgärning.

När Albert Bonniers förlag år 1945 gav ut antologin *Avsikter. Arton författare om sina verk*, förklarade förlaget på omslagets baksida, att ”de medverkande är vad man kallar arbetarförfattare”. En av dessa medverkade är Hans Botwid (1901–89). Han var knappast sprungen ur proletära förhållanden. Hans fader var järnvägstjänsteman. Efter handelsskola blev sonen kontorist på ett stort svenskt industriföretag, Asea, och var senare under en period verksam som biblioteksbiträde vid Stockholms stadsbibliotek.

Hans romaner hämtar motiv från den lägre medelklassens liv, alltifrån den första, Värna (Norstedts 1932). Ändå kan också Åke Runnquist tjugo år senare räkna honom som arbetarskildrare, i en essäsamling med just den titeln (Bonniers, 1952). Men även i romanen *Kemisten som ville bli verklig* (som kom året därefter på Tiden – från och med 1940 blev detta hans förlag) låter Botwid huvudpersonerna tillhöra vad som på tidstypisk jargon kallades manschettproletariatet: en forskare som avstår från akademisk karriär och tar anställning vid en provningsanstalt (han skriver också kåserier i en tidning), ett expeditionsbiträde, en kvinnlig resebyråtjänsteman, en självutnämnd psykoanalytiker.

Terminologin är för all del vacklande, liksom yrkes-

titlarna. I romanen från 1932 förekommer en byggnadssnickare, en polisman i högre befattning, en ung kontorist, en verkmästare, en ombudsman, en innehavare av en sybehörsaffär och två biträden i en butik som säljer klänningar – den ena av dem huvudpersonen, artonåriga hemmaflyckan Värna, plågad av självvald skuld och familjeolycka. Här finns varken artister eller bildade borgare. I familjerna lyser också hembiträden med sin frånvaro, utom vid en festlig middag, när en ”liten människa” kallas in att ta hand om köksdetaljen. Det psykoanalyseras också i denna bok. Kritikern Carl-Eric Nordberg menar att det är ”en utpräglat schizofren samhällsklass”, som porträtteras i Botwids romaner – osäker på sig själv, ständigt ute efter att kompensera sig för något som den inte äger men borde ha (Åtta udda. Prosaprofiler. Tiden 1955). Ett kollektivt mindervärdeskomplex, är Nordbergs diagnos.

Det är den ”högre arbetarklassen”, ett ”tämligen nytt folklager”, heter det i Värna, som reklam- och underhållningsindustrins representanter gärna vill vända sig till. En

Här
finns varken
ARTISTER eller
bildade borgare.

Hans Botwid med sondottern Katarina i knäet (på baksidan av fotot hade Hans skrivit: "Vad månede det bliva av detta barn?").
Foto: Thomas Botwid år 1959.

I hans
ANALYS är
klassperspektivet
märkligt nedtonat.

”kategori av människor som har råd att köpa, men som ännu i viss mån är omedvetna om sina behov. Det gäller att göra dem medvetna om dem!” En konkurrens om själar, med andra ord.

Man har så här i efterhand svårt

att föreställa sig, att vi under dessa decennier står i begynnelsen av vad Lars-Erik Hansen har karakteriserat som en ”tjänstemannarevolution”. Kontorsarbetet och servicesektorn tar allt större plats i samhällspyramiden. Socialgrupp 2 sväller. Byråkratin tillväxer, ännu med stor försiktighet på den kommunala nivån. Det egendomsä-

gande småborgerskapet träder tillbaka för de anställda mellanskikten. Bondeleden glesas obönhörligt ut. Rotlösa fortbildar sig genom korrespondenskurser; några väljer att bli hoppjerkor, de fackligt anslutnas skara blir större. Socialdemokratin, arbetarpartiet, börjar att appellera också till dessa grupper i sina politiska valjarbudskap. Planer på ett separat ”tjänstemannaparti” fanns åren kring 1930, främst bland kontorsfolksfunktionärer inom tillverkningsindustrin, men de förföll (Se Lars-Erik Hansen, ”I klasskampens skugga. Tjänstemännen och politiken under 1920- och 30-talen”, i Anders Björnsson, red., *Tjänstemännen och deras rörelser. Fackligt arbete bland svenska tjänstemän ur ett hundraårigt perspektiv*. En forskarantologi. TAM-Arkivs skriftserie nr 6. 2016.)

Såg man vad som var på gång? Inte ens en vaken bedö-

Stockholms stadsbibliotek där Hans Botwid en tid arbetade som biblioteksbiträde. Foto: Andreas Lindahl.

mare som Sven Stolpe lyckas fänga den sociala dynamiken i Hans Botwids författarskap. Han psykologiserar. Stolpe talar i en samling kortessäer, *Kämpande dikt*. 18 författarporträtt (Kooperativa förbundets bokförlag, 1938), om dennes ”förfärande pessimism”, ”människohat”, ”livsfientlighet” och oförmåga att gestalta gemenskap i interpersonella relationer. I hans analys är klassperspektivet märkligt nedtonat. Disharmoni och melankoli knyter han till småborgerskapet som ändå håller på att trängas ut i den sociala periferin. Botwid är, enligt Stolpe, ”kemiskt fri från humor”. Hans romanpersoner förfaller till en ”martyrmentalitet”, menar den slagfärdige Stolpe. Det är inte snällt sagt. Man kunde tvärtom hävda, att de trängs och blir osäkra, får nervösa besvär under en snabb samhällelig omgruppering med oviss utgång.

Men samtidigt med sönderfall och schizofreni byggs det upp någonting nytt, stabilare. I Hans Botwids böcker anar man ett uppbrott, inte nödvändigtvis en omstart, men det saknas hos de berörda en insikt och en självförståelse. Människor reflekterar inte, de handlar obegripligt, ibland begås det brott, några gånger mord, till synes utan mening, som i Kemisten. Stolpe talade om Botwids ”figurgalleri” som ett ”skräckkabinett”. Men det går faktiskt att tolka det som händer i dessa prosaböcker som lärprocesser. Innehöll inte också den samtida arbetardiktningen – hos en Harry Martinson, en Jan Fridegård, tänk luffaren Bolle, tänk Lars Hård – sannskyldiga eländesskildringar och besynnerliga personkarak-

teristiker? Först mot en mörk bakgrund kan ljusstrålar avteckna sig.

Själv menade Hans Botwid (i *Avsikter*), att ”frihetens och jämlikhetens problem” hade varit ett incitament för hans tänkande och kännande – ”hela tiden, inte bara efter 1933!” Han motsäger därmed indirekt Stolpe: hans pessimism är inte en livskänsla, den är en medvetet utformad samhällskritik. När Hitler just har tagit livet av sig och andra världskriget strax är över, ger han följande slutackord med en blick på en stundande fas i mänsklighetens historia. Kontinuitet är vad han ser:

”Grunden kommer man att bibehålla, liksom förra gången. Grunden på vilken nazismen och antisemitismen

jäste tills korken flög ur saftflaskan och innehållet färgade hela huset rött, den vill man försöka ha kvar oförändrad, till bevis för att inte ens intrycken av bombkriget och likfabrikerna kunnat utplåna all pietet. Friheten och demokratin, som onekligen kostat folken några droppar blod, svett och tårar nu, och som de därför bör få del av, kommer att portio-

neras ut av de flitiga små förmyndarna, som översvämmar samhällena för att se till att medborgarna inte företar sig någonting utan att fråga myndigheterna.”

Ressentiment? Man vänder blad, det kan också bli ett *da capo*. Antagligen är det den fullt utvecklade socialstaten som han projicerar.

PS. Jag tackar professor Björn Rombach, Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet, för inspiration till denna krönika. Vår gemensamma forskarantologi *Tjänstemannen i skönlitteraturen* (Santérus förlag, 2018) har anmälts i Nio till fem. I den boken fick emellertid inte Hans Botwid plats.

Av: [Anders Björnsson](#) Författaren är publicist och historiker. Tillhörde under elva år som expertledamot styrelsen för TAM-Arkiv.

Minnet – en historia

Släktforskning är ett bra exempel på forskning som kan bedrivas utanför UNIVERSITETEN. Här berättar författaren, skrivpedagogen och BIBLIOTEKSASSISTENTEN Hanna Wikman om sin släktforskning och sin kontakt med TAM-Arkiv.

”

Bland SBF:s historiska material finns flera unika dokument. Bland samlingen från enskilda barnmorskor går det att hitta ett barnmorskekontrakt mellan Anundsjö socken, Ångermanland, och barnmorskan Christina Norlin från 1859. I kontraktet är barnmorskans tjänst reglerad i detalj. Förutom lönen ingår även ved. Om hon ingriper då personer lider av “lifsfarlig beskaftenhet” ska kost, skjuts till och från förrättningen ingå tillsammans med ersättning för nödvändiga “medicamenter”.

Ur Barnmorskeförbundets arkiv,
Tjänstemannaförbundets arkiv, TAM.

Ibland söker man medvetet svar och ibland snubblar man över dem på vägen när man forskar för romaner eller bedriver släktforskning.

Så var det när jag hittade släktingar genom TAM-arkiv och barnmorskeförbundets samlingar på nätet.

Min gammelmormor, Sigrid Pettersson från Varpsjö (1896–1979), brukade säga Hårhärna och ta med handen om mammas hår, uppskattande, skämtsamt och kärleksfullt. Jag vet mer saker om henne men inget lever kvar så mycket i vardagen som att hon sa sådär om hår.

I en dröm för några år sedan stod Sigrid där som ett hologram, ungefär där mitt yngsta barns säng står i sovrummet på Hisingen. Hon lyste lite technicolor-aktigt och log mot mig. Skriv om mig, sa hon, fast hon sa ingenting. En tyst överenskommelse pågick.

Jag for till Gotlands folkhögskola och undervisade om att skriva historiskt och att främja sitt eget skrivande på skrivarlinjen. Jag berättade om min dröm och frågade deltagarna vad de tyckte – skulle jag skriva om Sigrid?

Det tyckte de att jag skulle och invärtes var saken redan klar.

Som hade hon sagt: Du tänkte på min bror Oscar när du gjorde förra boken och nu är det min tur.

Jag lyfter på hatten och skrider till verket, verket som inte alls handlar om Sigrid.

Det handlar om skam, skräck och oväntat motstånd i en fiktiv by i Åseletrakten just där efter missväxtåren 1867–69, de så kallade storsvagåren. Hon var inte ens född då! Den handlar om en som heter Marta som blivit gravid med sin husbonde Jakob.

gemensam

Barnmorskan Christina Norlin, 1859. Svenska Barnmorskeförbundets (SBFs) arkiv, TAM-Arkiv.

Klart jag inte skriver den här nya romanen på förfrågan från en dröm. Jag skriver den för att undersöka något, för att det pockar på.

Klart jag skriver den för att Sigrid log med hela sin uppenbarelse, liksom påstridig och humoristisk.

Det spelar roll att veta något om dem man inte kan få

svar om. Jag frågar och frågar men det är inte lätt för de släktingar som är kvar att berätta nog.

Så jag har blivit släktforskare. Eller har jag alltid varit det? Jag minns hur frestad jag var i mellanstadiet när vi var på Kramfors bibliotek och bibliotekarien visade skärmarna där man kunde släktforska och läsa gamla tidningsartiklar.

Jag är författare, skrivpedagog och jobbar på bibliotek.

Sedan något år tillbaka bygger jag mitt släktträd på en digital släktforskartjänst. Jag började med Sigrids gren i Volgsele by och har hamnat djupt inne i Smålands backstugor.

Marta, som jag skriver om i min bok, bor i en by jag kallar för Vrångsjö, men geografiskt ligger den där Sigrids födsloby Varpsjö är belägen.

När man skriver romaner behöver man kolla upp saker

Barnmorskor vid en förlossning (ungefär sekelskiftet 1900). Foto okänd. Fotografi från en utställning i TAMs regi.

som inte är bärande för handlingen men viktiga ändå. I det här fallet var det detaljen om det var rimligt för en barnmorska att resa från Åsele till Varpsjö för en förlossning cirka 1871, en sträcka på tre mil.

Barnmorskor och barnafödande har en central roll i romanen. Jag har alltså läst en hel del om barnmorskors arbete och liv under den perioden.

Just den här dagen skrev jag *barnmorska Åsele 1871* i en sökmotor.

Namnet Kristina Konkordia Westman dyker upp. Född Lindblad (1843–1919).

Hon ingår i släktträd som släktforskare lagt upp för vem som helst att titta på.

Däribland ”Stenbänken” eller ”Jannes släktsidor” som är Jan-Sören Lindhs omfattande och välgjorda träd.

Jag upptäcker genom hans arbete att Kristina Konkordias mamma Kristina Norlin (1805–1869) också var barnmorska i Åsele.

Jag söker på hennes namn på nätet. Där dyker TAM-arkiv upp och Svenska Barnmorskeförbundets arkivs hemsida. På en sida märkt ”utställning” ser jag henne, Kristina Norlin.

Tillsammans med kontraktet där barnmorskans tjänst står reglerad i detalj, finns ett foto av barnmorskan och en instruktionsbok i den ”instrumentala förlossningskonsten” från samma tid.

En tanke slår mig. Jag har hittat många gemensamma släktingar i Jan-Sören Lindhs släktträd förut när jag byggt mitt eget träd. Skulle det kunna vara så att jag och Kristina också hör ihop rent biologiskt? Tanken är hisnande.

Det finns en funktion där man kan söka på släktsamband på ”Jannes släktsidor”. Händerna darrar när jag skriver in sökorden.

Och vips. Sigrid och jag är släkt med de båda barnmorskorna några generationer bakåt.

Med hög puls söker jag vidare i riksarkivet på nätet och hittar bland annat Kristina Norlins bouppteckning från 1869 i Åsele tingslags häradsrätts arkiv. Där ser jag

förutom exakt allt hon ägde (så som ett gult skåp, en sjal av kamelhår, en skottkärra) att hon hade varit på minst en förlossning just i Varpsjö. Det är en lista på dem som står i skuld till henne med namn, ort och summan två kappor korn.

Bingo! Barnmorskan i romanen kan ha åkt från Åsele till min fiktiva by under den tid som hon gjorde det. Nu har romanen fått vad den behöver i just den här frågan.

Jag mailar TAM-arkiv och berättar att jag hittat en släkting på deras arkiv-hemsida och snabbt får jag hjälp av en arkivassistent med bifogad högupplöst bild på Kristina Norlin samt foto av kontraktet. Hon hälsar mig välkommen till barnmorskearkivet i Stockholm om jag vill läsa hela kontraktet som är för skört för att scanna.

Jag är för tillfället alldeles väldigt nöjd med den in-

formation jag har. Bara rusig över sammanträffanden och nyvunnen kunskap.

Den roman jag skriver handlar varken om någon av Christinorna eller om Sigrid. Den handlar om en påhittad Marta som går med sitt utomäktenskapliga barn växande i magen, med en försvunnen mamma som just fött en dotter.

Efterforskningarna lägger ett pussel om världen och de lägger ett pussel om mig. Det befolkar min roman med skärvor och röster.

Leder in på oväntade vägar. Som den till barnmorske-dagböckerna i landsarkivet i Härnösand. Vad kan jag förvänta mig att hitta där? Tja, information om olika förlossningar för 140 år sedan. Och allt som jag inte kan veta förrän jag sitter där med Kristinas handstil framför mig i spänningsfältet mellan vårt gemensamma förflutna och just detta nu.

Får gammelmormor Sigrid det hon ville när romanen är färdig?

Det kan jag inte svara på. Men den kunde inte uppstå om hon inte fanns.

Av: **Hanna Wikman**, författare, skrivpedagog och biblioteksassistent.

Hon ingår i SLÄKTTRÄD
som SLÄKTFORSKARE
lagt upp för vem som helst
att titta på.

BILDER AV FOLKHÖGSKOLOR

Folkhögskolorna har varit ett sätt att tillägna sig kunskap utanför universitetsvärlden. Med sina fria undervisningsformer och betoning på samtal och diskussioner har de betytt mycket för många människor. TAM-Arkiv har många foton som speglar folkhögskolorna och deras historia. Här visas några av dem.

Slöjdundervisning på folkhögskolan Önnestad. Bild från svenska folkhögskolans utställning i S:t Louis 1904. Svenska Folkhögskolans Lärarförbunds (SFHLs) arkiv, TAM-Arkiv. Arkiv.

Uppstoppade djur vid Käfvesta folkhögskola. Bild från svenska folkhögskolans utställning i S:t Louis 1904. Svenska Folkhögskolans Lärarförbunds (SFHLs arkiv), TAM-Arkiv.

Interiör från Fridhems folkhögskola. Bild från svenska folkhögskolans utställning i S:t Louis 1904. Svenska Folkhögskolans Lärarförbunds (SFHLs arkiv), TAM-Arkiv.

Människor möts utanför Högalids folkhögskola. Bild från svenska folkhögskolans utställning i S:t Louis 1904. Svenska Folkhögskolans Lärarförbunds (SFHLs arkiv), TAM-Arkiv.

Gräv där du står – och tjänstemännen

Hela Sverige forskar! Så uttryckte sig en journalist i tidskriften Fönstret 1979. Under denna tid hade ett nytt och växande intresse för det förflutna vuxit fram. Det var inte den traditionella historien – kungars och uppsatta personers gärningar – som skulle belysas denna gång. Nej, det var en folkets historia som skulle framhållas, de arbetande människornas perspektiv på tillvaron. Den rörelse vi här talar om kom att kallas gräv-där-du-står-rörelsen eller grävrörelsen som den sedermera kom att kallas. Den hade sin höjdpunkt från mitten av 1970-talet och pågick till 1980-talets mitt.

Om grävrörelsen har kulturarvsforskaren Annika Alzén skrivit en mycket intressant bok: *Kulturarv i rörelse*. Den följande redogörelsen av grävrörelsens historia kommer i huvudsak att bygga på hennes beskrivning av fenomenet. Alzéns forskning belyser framför allt den roll arbetarna och arbetarrörelsen hade för grävrörelsens utveckling. Inte mycket uppmärksamhet har ägnats tjänstemännen och tjänstemannarörelsens betydelse för denna intressanta och betydelsefulla sociala rörelse. Denna artikel kommer därför avslutningsvis att lyfta fram en del material från tjänstemanna- och akademikerorganisationernas arkiv – TAM-Arkiv – som visar att TCO och dess arkiv varit involverade i grävrörelsen.

Varför är grävrörelsen viktig att studera? Kanske är det för det folkliga sättet att uppfatta vad som är kulturarv. Under den senaste sekeln har ”kulturarv” för det mesta uppfattats som ett område som borde handhas av professionella yrkesgrupper. Ända till 1900-talets begynnelse kan vi följa professionaliseringen av kulturarvet inom den museala sfären. Det låg nämligen i de framväxande museiprofessionernas intresse att skapa legitimitet för sitt eget

Den s.k. ”grävrörelsen” växte fram under det radikala 1970-talet. Den gick ut på att **MÄNNISKOR** skulle forska i och synliggöra industriarbetarnas historia och kulturella arv. Även **tjänstemannarörelsen** och **TJÄNSTEMANNAYRKEN** var i viss mån del i denna rörelse visar dokument från TAM-Arkiv.

vetande. Under 1920-talet blev det än tydligare att vad som borde bevaras till efterkommande generationer skulle vara ett område som staten och de professionella experterna borde handha. Olika typer av antikvariska institutioner skulle – tillsammans med statliga och regionala myndigheter – utöva en tillsyn över kulturarvet. För de icke-professionella – de s.k. ”amatörerna” – blev dessa institutioner en närmast ointaglig sfär eftersom de hade den vetenskapliga expertisen till sitt förfogande.

Samtidigt har det alltid funnits eldsjälar och entusiaster. Vid vissa historiska skeden har det folkliga engagemanget utvecklats till samlande rörelser.

KULTURARV I RÖRELSE

Författaren Sven Lindqvists bok *Gräv där du står: hur man utforskar ett jobb* uppkom i en ny brytningstid, en tid då de gamla industrierna lades ned. Med tiden uppkom det ”tjänstesamhälle” som präglar dagens arbetsliv. Boken blev den viktigaste skriften för den grävrörelse som växte

fram under senare delen av 1970-talet. Den gavs ut första gången 1978. Boken är en praktisk handbok som beskriver hur man bär sig åt när man undersöker ett jobb. Lindqvist visar hur man kan söka efter källor på många olika håll: i sitt företag, hos det lokala facket, hos arbetarkommunen eller på biblioteken, arkiven och på många andra sätt.

Boken utkom under en tid då många fackliga reformer – som Medbestämmandelagen (MBL) och Lagen om Anställningsskydd (LAS) – sjösattes. Lindqvists ambition var att stödja socialdemokratins dåvarande strävanden: att sextio år efter erövringen av den politiska demokratin nu erövra den ekonomiska demokratin (arbetarrörelsen förespråkade vid denna tidpunkt löntagarfonder). Det krävde en ny bild av företagen. En bild som satte arbetet och löntagarna i centrum, enligt Lindqvists uppfattning.

Lindqvist använde ordet ”jobb” för att betona att boken riktade sig till vanliga löntagare och inte professionella forskare. Författaren vände sig direkt till det arbetande folket. Meningen var att de själva skulle gräva fram sin historia med hjälp av källor. Boken Gräv där du står skulle bli den ”spade” som skulle hjälpa arbetarna att gräva fram sanningen om sitt arbete, en sanning som – enligt författaren – dolts för dem av professionella grupper som varit allierade med den härskande eliten.

Grävrörelsen är ett undflyende väsen. Den exakta tiden för dess begynnelse och slut är osäkra. Rörelsen saknade formell organisation, den hade inga valda ledare. Studiecirkelnas protokoll är inte sparade. Rörelsen hade heller inga skrivna manifest. Den var splittrad ...

Omfattningen av grävrörelsen är det ingen som har några säkra uppgifter om. Annika Alzén uppger i sin bok att det funnits fler än 10 000 studiecirklar under rörelsens huvudperiod.

En viktig aspekt är att grävrörelsen använde sig av en – under denna tid – relativt ny forskningsmetod: den muntliga historien. En väsentlig idé inom rörelsen var näm-

Vid vissa
HISTORISKA
skeden har det
folkliga engagemanget
UTVECKLATS till
samlande rörelser.

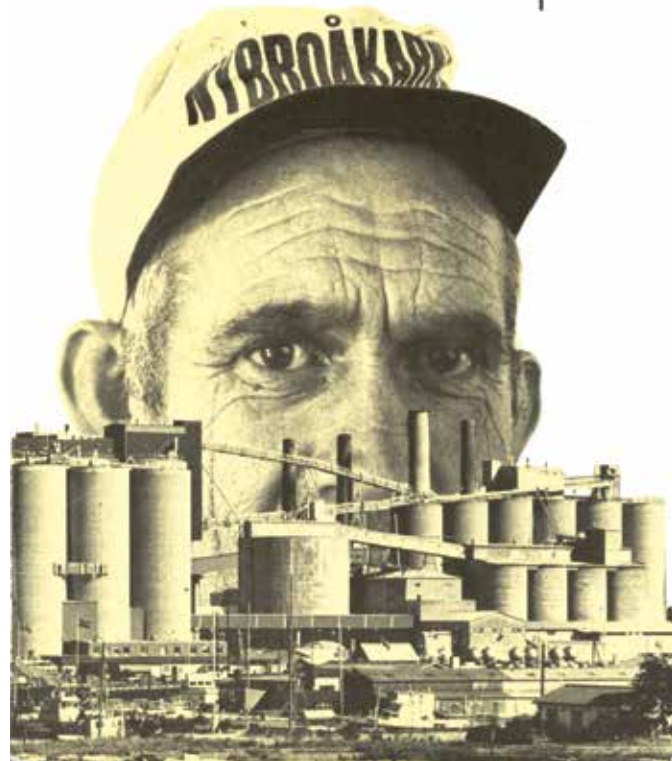
ligen att lyfta fram kunskapen hos dem som själva varit delaktiga i det historiska skeendet. Ett allmänt intresse för muntlig (oral) historia växte fram under 1960- och 70-talen både inom och utom akademiska miljöer. I Storbritannien la man vikt vid det man där kallade *oral history* och ordnade history workshops. Bakgrunden var att historikerna traditionellt hade använt skriftliga källor som sitt primära källmaterial. Men under denna tid uppkom en vilja att demokratisera historieberättandet. Att betona muntlig historia var en del av denna strävan.

Även om det var intellektuella inom den – på 1970-talet – inflytelserika ”nya vänstern” var de mest aktiva för att främja studiecirklar med gräv-där-du-står-inriktning var

Sven Lindqvist

Gräv där du står

Hur man utforskar ett jobb

Teckning av Ulf Lundqvist.

rörelsen heterogen. Olika aktörer verkar ha haft helt olika utgångspunkter för sitt engagemang. Medan vissa ville bruka historien som maktmedel tyckte andra att historien i första hand skulle tjäna som hågkomst. Många ville endast bidra till att dokumentera och minnas det historia skeendet utan att bidra till några politiska mål (kanske de flesta). Och även om grävrörelsen uttryckte kritik mot den etablerade akademiska forskningen kan vi notera att många akademiker och andra intellektuella deltog i grävrörelsen. Debatten om det akademiska tänkandet kan också förstås som en positionering bland de intellektuella. Det handlar då om att positionera sig som någon som företräder "folket" och dess erfarenheter.

TJÄNSTEMANNARÖRELSEN OCH GRÄVRÖRELSEN

Ofta har gräv-där-du-står-cirklarna förknippats med arbetarrörelsen. *Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek* (ARAB) höll exempelvis 1982 ett seminarium på temat gräv-där-du-står, där även Sven Lindqvist var inbjuden. Den etablerade arbetarrörelsen och ABF

Ofta har GRÄV-DÄR-DU-STÅR-CIRKLARNA förknippats med arbetarrörelsen.

hade då blivit alltmer involverade i grävrörelsen. Samtidigt kan vi notera att även tjänstemannarörelsen deltog. Under TAM:s första år 1985 (institutionen som numera heter TAM-Arkiv men hette då TAM, Tjänstemännens arkiv och museum) kan vi hitta intressant information. Hos TAM-Arkiv kan man återfinna en arkivbox med material som samlats in till institutionens eget arkiv. Den innehåller några ledtrådar. Från oktober 1985 hittar man ett dokument som handlar om en tematräff med titeln "Hur kan vi dokumentera tjänstemännens liv i arbete och samhälle? Hur har våra förbund och lokala fack vuxit fram?". En rad talare deltog på mötet. Bland deltagarna kan vi återfinna TAM:s förste chef Thord Wallén och Sven Lindqvist själv.

Och det finns mer att upptäcka. I samma arkivbox hittar vi en studiehandledning i gräv-där-du-står-cirklar: *Tjänstemännen i familj, arbete och samhälle*. Den ger tips och instruktioner om hur en studiecirkel med gräv-där-du-står-inriktning kan bedrivas. Skriften utformades av TAM i samverkan med *Tjänstemännens Bildningsverksamhet* (TBV). Här beskrivs hur man kan studera sådant som det egna yrkesområdets historia och fackets roll på arbetsplatsen. Vad gäller facklig historik betonas värdet av TAM:s eget arkivmaterial. Frågorna i studiehandledningen handlar om sådant som makt och arbetsmiljö. I förordet betonar arkivchefen Thord Wallén studiecirkelnas demokratiska betydelse:

"Studiecirkeln som arbetsform är klassisk inom folkrorelserna. Den är starkt lokalt förankrad, den tillkommer genom direktdemokratiska beslut, den är lätt att arrangera och förhållandevis billig att genomföra. Cirkeln har sig själv som kunskapsbas och deltagarna är varandras lärare."

Handledningen kom alltså till 1985 då det rent politiska intresset för grävrörelsen började mattas av. Några temamöten om Gräv-där-du-står hölls trots allt i TAM:s regi under 1985. Forskaren Mats Greiff har också berättat att han personligen ledde några studiecirklar med pensionerade tjänstemän.

År 1985 tog institutionen också initiativ till en insamling av tjänstemannaminnen i samarbete med Nordiska museet. Thord Wallén säger i en artikel i SKFT-tidningen 1985 att tjänstemännens arbetsmiljöer inte är väl dokumenterade jämfört med arbetaryrkenas.

Samtidigt hade denna insamling inte någon politisk inriktning eller riktade sig speciellt till fackligt aktiva eller intresserade. Thord Wallen beskriver syftet så här i artikeln:

”... Vi vänder oss till tjänstemän i industrin och förvaltningarna, både de fackligt aktiva och de som varit fackligt passiva och både de som varit chefer och de som inte varit det. Kort sagt alla tjänstemän, som har något att berätta om tjänstemännens förhållanden under de senaste 50–60 åren.”

Från tiden efter mitten av 1980-talet fortsatte begreppet ”gräv-där-du-står” att användas, men det handlade då inte främst om politiskt engagemang. I stället syftade gräv-där-du-står-projekt till att dokumentera industrisamhällets historia. I TAM-Arkivs tidskrift *TAM-Revy* 2002, nr 2 finns en artikel som beskriver hur TAM-Arkiv för första gången ska driva ett gräv-där-du-står-projekt. Det hand-

Det växande släktforskarintresset är ett EXEMPEL på hur envar kan ha nytta och glädje av ett ARKIV.

lade om ett samarbete med Bohusläns museum och projektet syftade till att dokumentera ett samarbete med Bohusläns museum och Bohuskusten. TAM-Arkiv skulle då samla in självbiografiskt material i form av minnesanteckningar och dagböcker. Många anställda hade varit med sedan industrierna startade på 1960-talet. De skulle skriva ned sina yrkesminnen och sina erfarenheter av upplevelser av Stenungsunds förändring, framgår det av artikeln.

Materialet om gräv-där-du-står är intressant därför att det pekar på att TAM-Arkiv under sin historia inte endast vänt sig till akademiska forskare. Även studiecirkelar med gräv-där-du-står-inriktning som betonade det fria och frivilliga arbetet och självbildningsidealet har funnits med. Den egna vardagen skulle vara basen för studierna. Ännu besöks TAM-Arkiv både av akademiska och icke-akademiska forskare. Det växande släktforskarintresset är ett exempel på hur envar kan ha nytta och glädje av ett arkiv.

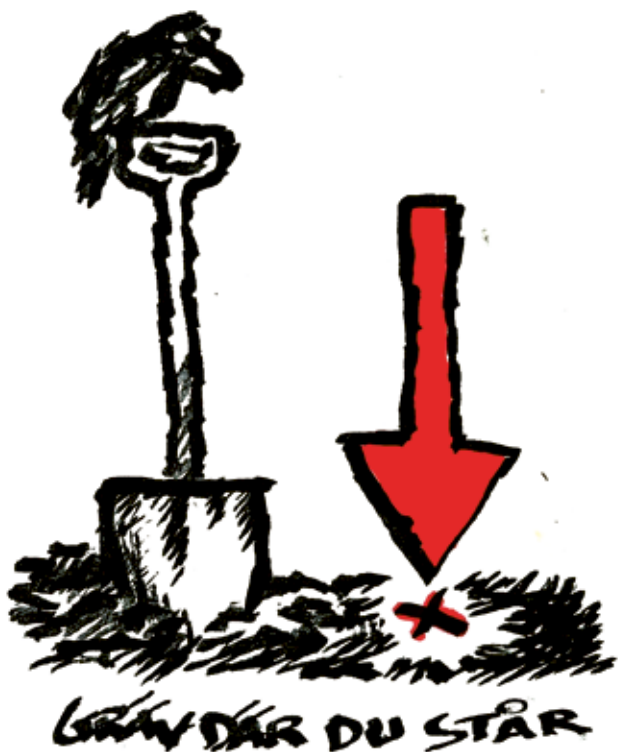
SLUTORD

Slutligen är det värt att framhåll grävrörelsens demokratiska patos. Ordet ”demokrati” kan ges olika innebörd. Numera lyfts ofta den s.k. kommunikativa eller deliberativa demokratin fram. Med deliberativ demokrati menas att demokratin utvecklas genom kommunikation mellan olika grupper. Diskussionen om värdet av en deliberativ demokrati har lyfts fram bl.a. av den tyske filosofen och sociologen Jürgen Habermas. Enligt honom är det genom ett utbyte av synsätt som demokratin stärks. Grävrörelsen kan ses som ett intressant exempel på denna typ av demokrati. I studiecirkelarna kunde människor med olika inriktning – både utbildningsmässigt, politiskt och kulturellt – samlas för att berätta om och diskutera det förflutna. De kunde ägna mycket tid åt diskussioner och samtal utan några formella ledare eller läroböcker – men utifrån ett gemensamt intresse för sin egen historia. Kanske kan den här typen av rörelser utanför akademien återigen uppstå i framtiden?

Av: [Leif Jacobsson](#), TAM-Arkiv.

Litteratur: [Annika Alzén](#). *Kulturarv i rörelse*. Brutus Östlings förlag. Mölndal 2011.

SKTF-tidningen, nr 12, 1985. *Minnen från arbetet spelar tiden*.

Teckning av Ulf Lundqvist.

BILDER AV STUDIECIRKLAR

Studiecirkarna är en form av direktdemokratiskt lärande som sker utanför akademien. De bygger på samtal och diskussioner och har haft stor betydelse inom svensk folkbildning. TAM-Arkiv har foton av studiecirklar från olika tider.

En mor studerar
en facklig kurskatalog.
Foto: Bengt.O.Nordin. TCOs
arkiv, TAM-Arkiv.

Studiecirkeldeltagare i aktion. Foto: Björn Keller, Tjänstemännens Bildningsverksamhets (TBVs) arkiv, TAM-Arkiv.

TBV-kurs på TCOs kursgård Bergendal, 1950-tal. Foto: Gösta Ask. Tjänstemännens Bildningsverksamhets (TBVs) arkiv, TAM-Arkiv.

Tjänstemännens Bildningsverksamhets (TBVs) kontor vid Cardellgatan centralt i Stockholm. Där låg också TAM under institutionens första år. Tjänstemännens Bildningsverksamhets (TBVs) arkiv, TAM-Arkiv.

Liv att förstå

Intervju med Majvor Massa Eriksson

”Lapp”... Det var ett av de FÖRSTA ord som Majvor Massa Eriksson fick lära sig. Ett UTTRYCK som formade hennes identitet. Ett ord som blivit ett SKÄLLSORD.

Hon reflekterar:
– Men det är ju det jag är!
Vem är då Majvor egentligen? Hon är 87 år gammal, uppvuxen i en skogssamisk familj i Luleåtrakten. Hon har varit yrkesverksam som psykoterapeut och behandlare. Hennes liv har präglats av det svenska samhället, dess kultur och utbildningssystem. Men i grunden är hon fortfarande sitt ursprung i Sápmi trogen. Vilka erfarenheter har hon av det svenska utbildningssystemet? Hur har hennes bakgrund påverkat synen på akademisk kunskap. Och slutligen: hur har det format hennes yrkesliv?

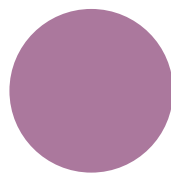
Majvors föräldrar var troende laestadianer. Familjen var stor: elva barn, varav fem dog i tidig ålder. När hon kom i skolåldern skickades hon till ett svenskt skolhemsinternat med svenska barn och personal långt ifrån hemmet. Ingen anknytning fanns till den samiska skogssamiska kulturen. Hon fick inte tala sitt modersmål, inte heller översattes samiskan till svenska språket. Däremot hade hennes kamrater, fjällsamernas barn på nomadskolhemsinternat tvåspråkig översättning. Dessa barn talade samiska med personalen.

Hon berättar att barnen fick sova i stora sovsalar – flickor för sig, pojkar för sig. Barnen fick bara komma hem på sommaren och till kort jullov. Det var förstås en traumatisk upplevelse. En tröst i svårigheterna var att hon hörde andra barn som också grät. Hon var alltså inte ensam om sin upplevelse.

– Det var förfärligt, minns hon, i det för henne främmande landet.

Mycket var annorlunda i skolmiljön jämfört med hemmet. Renköttet var utbytt mot vitkål. Skolledningen tyckte att vitkål var speciellt nyttigt för barnen. Innan skolgången hade Majvor aldrig borstat sina tänder. Nu skulle hon helt plötsligt vrida på en kran för att få vatten. Och så fick hon en bleckmugg. Att gå på toaletten var också en ny upplevelse. Hemma hade familjen utedass. Majvor fick heller inte ha kontakt med sin familj. Modern åkte långa sträckor på skidor för att tala med sitt barn, men föreståndaren tyckte det var bäst att hon inte hörde av sig. Även om hennes dotter var olycklig. Barnen skulle ju trots allt lära sig tala svenska, utan översättning från samiska.

– Så det måste ha varit svårt att vara förälder också, säger Majvor och hennes ansletsdrag blir lätt förvridna.

En BEHANDLING av det här slaget skulle idag klassas som BARNMISSHANDEL.

En behandling av det här slaget skulle idag klassas som barnmisshandel. Sådana upplevelser i barndomen skadar barnen senare i livet. Efter en lång brokig utbildningsgång där hon bl.a. läste på Hermods kom hon i kontakt med barnpsykiatrikern Gustaf Jonssons barnby i Skå Edeby.

Majvor Massa Eriksson.

Där tog de emot sargade barn och deras familjer. Då hittade hon hem! Majvor insåg att hon behövde bilda sig på det psykologiska och sociala området. Hon började arbeta inom psykiatin.

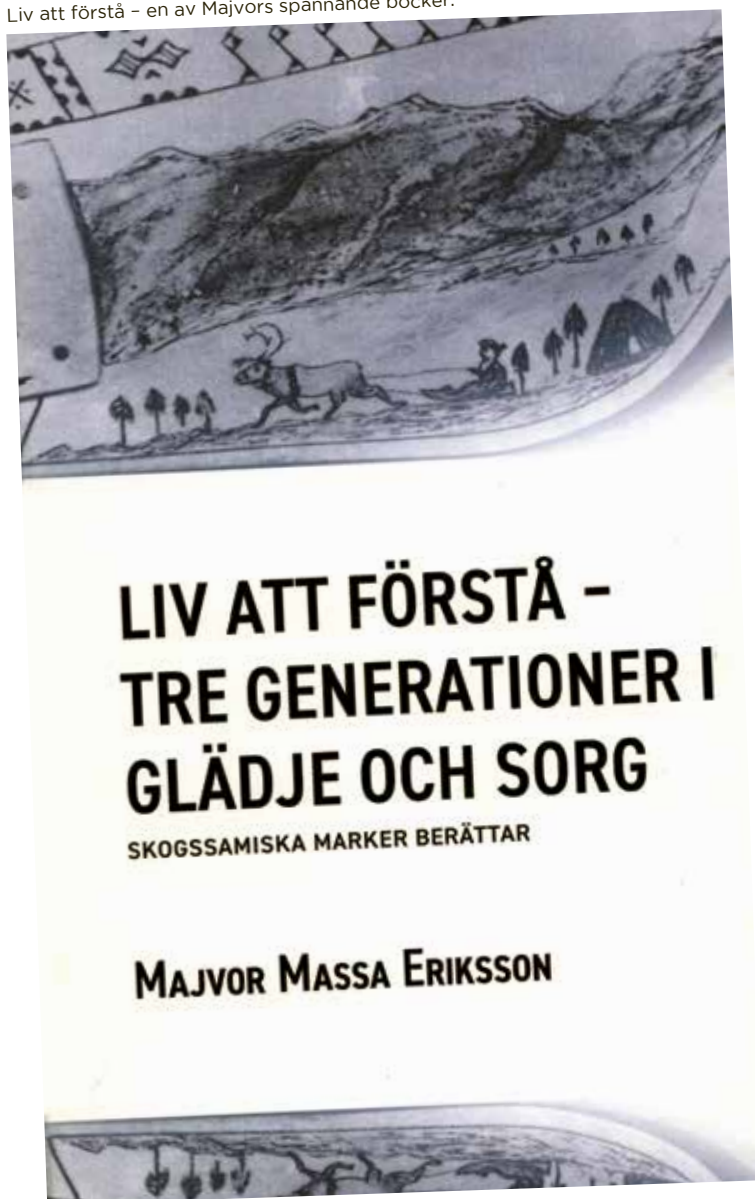
Hon bildade familj och studerade psykologi och många andra ämnen vid olika universitet. Sedan började hon jobba som behandlare, barn- och familjeterapeut. Till slut fick hon den eftertraktade legitimationen.

Den akademiska banan påbörjades sent i livet i Majvors fall – slutet av 1970-talet. Hur upplevde hon universitetsmiljön?

– Nej, den världen är inte min värld! säger hon med ett stort leende. Det är den fortfarande inte.

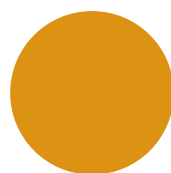
Det var alldeles för mycket teoretisk litteratur och dessutom var böckerna författade på främmande språk. Själv beskriver hon sig som en praktiker. En person som

Liv att förstå – en av Majvors spännande böcker.

är lösningsfokuserad. Majvor vill hitta människors egna förmågor. Hitta det som är verksamt för att leva ett bra liv för barnen och deras föräldrar. Man bör också ha andra anhöriga i åtanke. Alla måste hjälpas åt. Det är något Majvor betonar. Det hjälper inte att laga en person – man måste laga helheten.

Majvor betonar vikten av att lyssna och se på de människor man samtalar med. Hon utbildade sig ursprungligen i psykoanalytiskt orienterad psykoterapi. Inom psykiatrin har man på senare tid gått över till att

När hon själv beställer tid hos en LÄKARE för hälsokontroller kräver hon numera att få DUBBLA tider.

använda sig mer av korttidsbehandlingar med KBT och ännu mer psykofarmaka. Även om hon själv övergått till att använda sig mer av KBT, menar hon att det också behövs längre samtalsterapier. Vi bör inte endast fokusera på symptomen. Man bör även förstå vad symptomen vill berätta från den hjälsökandes livsperspektiv – vad är orsaken?

Majvor oroar sig för problemen med den ökade psykiska ohälsan, självmord bland ungdomar – inte minst den höga självmordsfrekvensen bland unga samer. Idag är det också svårt att få tider inom barn-ungdomspsykiatrin.

När hon själv beställer tid hos en läkare för årlig hälsokontroll kräver hon numera att få dubbla tider. Läkaren undrar förstås ”vad är det för fel på dig då?” Men det handlar inte om det. Hon behöver tid att sitta ner och samtala under en längre stund. Vi behöver tid, menar hon. Det är ett synsätt som hon också vill förmedla till andra, även äldre personer där hon befinner sig idag.

Hon är fortfarande aktiv: hon sitter i en telefonjour och samtalar med människor om olika bekymmer på deras livsvandringar. Hon vill ge hopp till behövande. Viktigt är också att börja förebygga ohälsa från det att barnen är små med stöd och hjälp till hemmet.

– Tala om hur du vill ha det och stå på dig!

Det är viktigt att vi inte ger upp. När man är äldre är det lätt att man sitter och väntar på att äldreomsorgen ska ta hand om en. Det duger inte. I sina samtal med andra lär hon sig hela tiden något nytt. Man blir ju aldrig färdig, konstaterar hon. Att ständigt lära och försöka förstå – det är det livet går ut på.

VILKA VAR HENNES FÖRÄLDRAR?

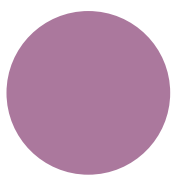
Hennes föräldrar då? De var inte teoretiskt skolade, men hade livets universitet inom sig med klokskap berättar

hon. Hennes mor födde barn och tog hand om hemmet och ladugårdens djur. Fadern arbetade i renskogen med renhjorden och kom hem korta stunder. Det var annorlunda på den tiden, för inte så länge sedan. Det var på 1930–50-talet. Det var långt till affärer och apotek. Man lagade, tog tillvara saker och återanvände dem. Blev man sjuk eller skadad var man hänvisad till naturens eget skafferi. Som medicinalväxter användes örter. Sådant som näver, bark, ängssyra och kåda och kärnat smör kom också till användning. Det fanns även kloka gubbar och gummor som uppfattades ha helande förmågor från sina livsfilosofier som verkar ännu idag. Efterhand fick läkarkåren allt större betydelse och det gamla föll lite i glömska. Men idag är kunskapen på väg tillbaka.

– Och akademikerna lyssnar på oss idag, konstaterar hon. De gjorde de inte tidigare.

Numera finns ett intresse för alternativ medicin som akupunktur och qigong. Är det verksamt tycker hon att man ska prova. Samtidigt är hon medveten om att sådana metoder inte passar alla.

Majvor tycker att den akademiska kunskapen fragmenterar vårt vetande alltför mycket. Hon tror mer på att se och verka inom ett helhetsperspektiv. Människan har en tendens att se endast en sak i taget och tappar delar till större sammanhang.

Numera finns
ett intresse för
ALTERNATIV medicin
som akupunktur och
QIGONG.

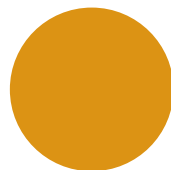
Hon har författat många böcker, nu som pensionär om den samiska kulturen och den egna bakgrunden. Ett exempel hon nämner är boken *Liv att förstå...* Den handlar om hennes egen familj, sex släktled på samma boplatz från 1800-talet och framåt. Tre generationer berättar om vardagslivet.

Hon har varit aktiv som föreläsare inom yrkesprofessionen och inom ramen för sameföreningen Samer i Syd. Men författare vill hon inte kalla sig.

Hon skriver som hon talar. Majvor har aldrig lärt sig

korrekt grammatik på samiska och svenska. Det har också lett till att hon fått kämpa med förutfattade meningar om sin förment bristande förmåga under sin yrkesverksamma tid och fortfarande möter hon fördomar.

Men hon vill föra sin livshistoria vidare, påverka och förändra för att bättre förstå sin bakgrund, men också för

Hennes egna
FÖRÄLDRAR lärde att
man alltid ska göra sitt
BÄSTA.

att berätta för kommande generationer om det som varit. Det är viktigt att lyssna på sina närstående och de runt omkring oss. Det är de som har präglat oss. Det är under livets första år som vi formas och utvecklas. Det är det sociala arv vi bär med oss – eller som vi förnekar. Många samer har förnekat sin samiska bakgrund. Hennes egna föräldrar lärde att man alltid ska göra sitt bästa. Att man duger. Att se möjligheter före hinder.

Det är till Sápmi hon alltid återkommer. Dit reser hon tillbaka. Där ger naturen med markerna näring och energi. Där får hon kontakt med sina förfäder. Där får hon kontakt med modersmålet – det känslomässiga språket.

Under hennes uppväxt behövde man inte alltid orden, man sa inte alltid så mycket. Man såg på varandra. Man avläste den andres känslor och sinnen med kroppsspråkets hjälp. Att lyssna och se är gåvor hon fått från sitt ursprung. Förmågor som hon använt under sitt arbetsliv som behandlare och psykoterapeut med tilliten och tilltron till helandets egna förmåga: Människan är en berättelse...

Många gånger kan det vara bra att höra en människas röst och se hennes ansiktsuttryck. Då förstår man bättre. Nuförtiden har vi för många ord, tycker hon, utan praktisk konkret handling.

– Titta bara på svenska akademins ordlista. Det är så ordrikt numera.

Behöver vi alla dessa ord? Det brukar jag tänka på, avslutar hon med: *Gjitto vájmos / Tack från själen.*

Av: **Leif Jacobsson**, TAM-Arkiv.

Vetenskapens viktiga AMATÖRER

Amatörer har alltid spelat en VÄSENTLIG roll i vetenskapens utveckling. Sven Widmalm, PROFESSOR i idé- och lärdomshistoria, ger här en historisk överblick över ÄMNET.

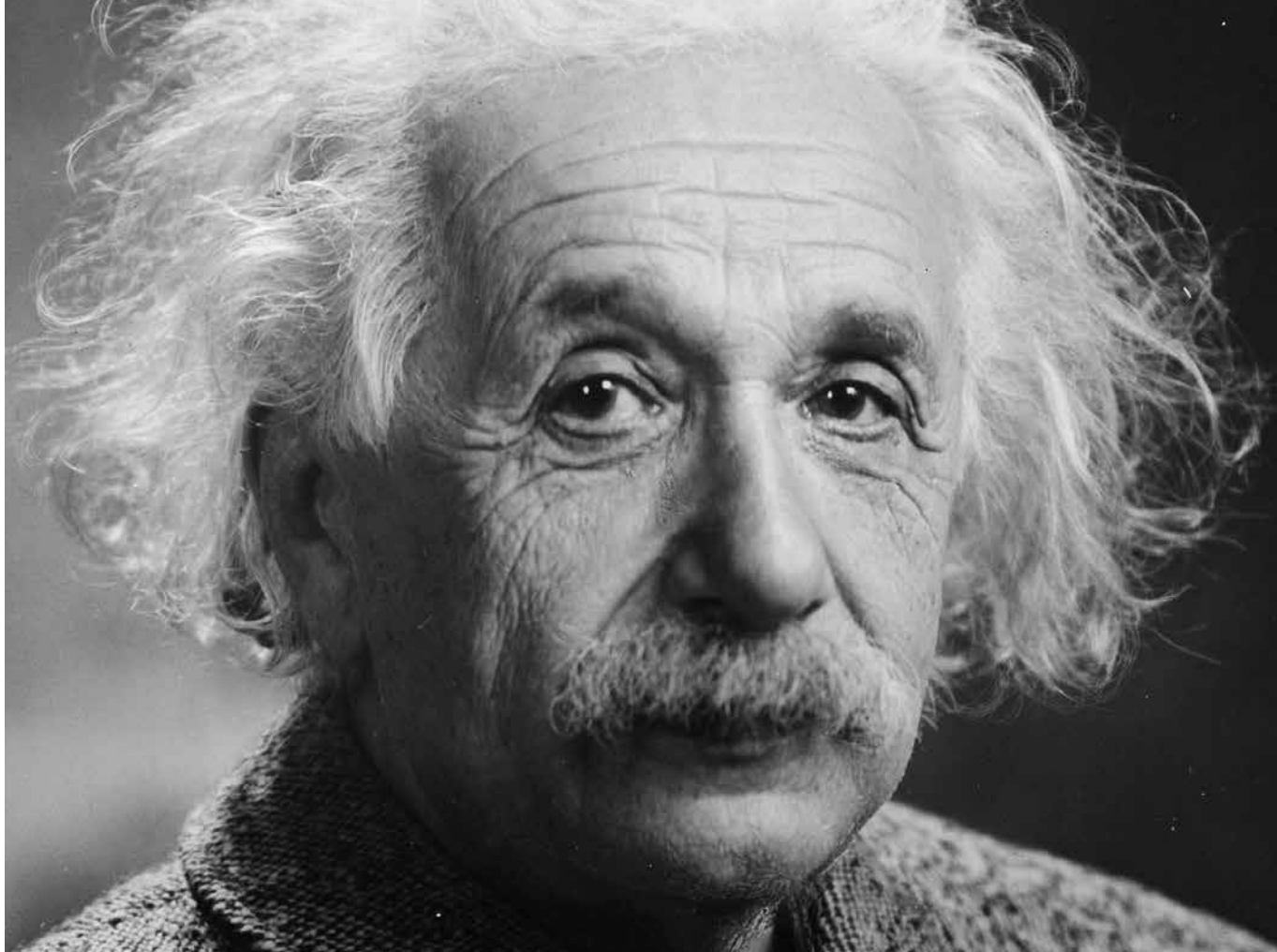
Vid tiden för den vetenskapliga revolutionen för drygt 300 år sedan var inte universitetet forskningsinstitutioner. Begreppet vetenskapsman var inte uppfunnet, en professors främsta uppgift var att undervisa studenter som skulle bli jurister, läkare, eller präster. Under 1600-talets lopp förändrades i första hand naturvetenskapen ändå på ett genomgripande sätt. Matematiska teorier utvecklades; nya uppfinningar som teleskopet och mikroskopet gjordes, förfinades och spreds; insamling av vetenskapliga rön ökade kraftigt och ny kunskap började spridas med hjälp av tidskrifter; nätverk av forskare skapade nya vetenskapliga institutioner och utvecklade internationellt samarbete. En del av dessa personer var knutna till universitet men många kom från andra yrkesgrupper och från ett brett socialt spektrum. I den nya vetenskapens viktigaste organisationer, vetenskapsakademierna, ingick aristokrater och medlemmar av den politiska eliten, professorer och militärer, men också till exempel fattiga hantverkare, präster och ämbetsmän. I dag skulle de flesta av dessa betecknas som amatörer.

De olika grupper som samlades inom vetenskapsakademierna – vanliga i hela Europa från omkring 1700 – hade vetenskapliga intressen på grund av sin yrkesverksamhet. Militärer fokuserade ofta på fysik, matematik och teknik

KEMIINTRESSET
delades av medicinare
och apotekare som
UTVECKLADE
läkemedel.

– områden som var viktiga inom till exempel fortifikation och artilleri. Det var en militäringenjör vid namn Mårten Triewald som 1739 grundade den Kungl. Svenska Vetenskapsakademien och som dessutom byggde den första svenska ångmaskinen. Gruvingenjörerna hade liknande intressen men engagerade sig dessutom särskilt inom kemin, viktig för dem bland annat för att de var intresserade av mineraler. Kemiintresset delades av medicinare och apotekare som utvecklade läkemedel. Den moderna kemin uppstod i tvärvetenskaplig samverkan mellan dessa grupper.

Naturalhistorien – vetenskaper som behandlade flora och fauna, växter och djur – var viktig för dem som

Albert Einstein publicerade banbrytande arbeten om relativitetsteorin då han arbetade på patentverket i Bern. Källa: Wikipedia commons.

sysslade med jordbruk och kreatursskötsel, under lång tid en huvudnäring i hela Europa. Dit hörde jordägande aristokrater men också präster (ofta jordbrukare), och statliga ämbetsmän (jordbruket var självklart ett statsintresse). Astronomin var tidigt specialiserad eftersom den var beroende av tekniskt avancerad utrustning. Den var också under den tidigmoderna perioden den mest praktiskt användbara vetenskapen eftersom astronomiska mätningar låg till grund för kartografi (viktigt för jordbruket och för statsmakten) och navigering (för sjöfart och handel). Det fanns därför från 1600-talet professionella astronomer som arbetade vid tekniskt avancerade observatorier, men vid sidan av dessa bidrog många amatörer till insamlingen av astronomiska data.

I Sverige nådde vissa forskare under 1700-talet internationell berömmelse. Två exempel är ingenjörerna Christopher Polhem och Emanuel Swedenborg som också intresserade sig för den nya naturvetenskapen. Båda intresserade sig också för naturfilosofiska frågor och Swedenborg grundade dessutom en ny religion, den så kallade Nya

Kyrkan. Detta kan låta konstigt men blandningen av intressen – från det tekniska till det filosofiska eller religiösa – var vanlig och visar att vetenskap vid denna tid inte var en fackspecialitet. Två utländska exempel bland många är Isaac Newton och Gottfried Wilhelm Leibnitz vilka lämnade stora bidrag till fysikens, matematikens och astronomins utveckling men som samtidigt ägnade sig åt naturfilosofiska eller religiösa frågor – biblisk kronologi och alkemi i Newtons fall och ontologi (hur verkligheten är beskaffad) i Leibnitz’.

Carl von Linné – 1700-talets viktigaste svenska forskare – är ett annat exempel. Hans märkliga religiösa föreställningar finns dokumenterade i boken *Nemesis Divina* som avslöjar en världsbild som samtidigt var djupt religiös och starkt avvikande från den tidens Lutherska ortodoxi. Under 16- och 1700-talen var religionen för många forskare lika viktig för att förstå världen som att studera naturen eller tekniken; inte sällan var deras approach på det området precis som inom deras naturforskning innovativ. De var verkligen amatörer i den meningen att de inte satte

gränser för sina kunskapsanspråk. Ingenjör eller profet – rollerna kunde förenas.

Situationen förändrades under 1800-talet när vetenskapen professionaliserades. I och med att universiteten blev forskningsinriktade blev professor ett forskaryrke. Regelverk infördes som gjorde det möjligt att definiera vem som var forskare och vem som var amatör. I Sverige och många andra länder skedde sållningen på universiteten där den som skrivit en bra doktorsavhandling baserad på egen forskning kunde få undervisa och forska och med tiden kanske bli professor.

Detta system, som kom från Tyskland och som idag är normalt över hela världen, fick inte genomslag samtidigt överallt. Storbritannien sticker ut. Den ledande fysikern och kemisten Michael Faraday, som bland annat lade grunden till elektromagnetismen, hade till exempel en bakgrund som hantverkare; Charles Darwin var en förmögen privatman utan akademisk anställning. I den germanska delen av världen är Albert Einstein ett exempel. När han 1905 publicerade fyra banbrytande arbeten, bland annat om den speciella relativitetsteorin, hade han ännu inte fått sin avhandling (inlämnad samma år) godkänd; han skulle fram till 1909 fortsätta arbeta på patentverket i Bern. Det finns gott om exempel från tiden före första världskriget på att viktig forskning fortfarande utfördes utanför universiteten. Samtidigt inleddes en utveckling som skulle bidra till att avancerat vetenskapligt arbete blev besvärligare för amatörer – nämligen att det blev mycket dyrare. Stora laboratorier byggdes i anslutning till universiteten och det

blev svårare att forska utan tillgång till sådana resurser. Efter andra världskriget har mycket forskning dessutom bedrivits inom stora företag med mindre insyn och mer pengar än många universitet.

Sedan dess har forskningen expanderat oerhört. Så sent som vid 1900-talets mitt var det fortfarande så att det bara fanns en professur per ämne vid varje universitet och få andra tjänster med tid avsatt för forskning. Antalet universitet och högskolor var dessutom mycket färre än idag; ett knappt tiotal. År 2019 var, enligt en rapport från Statistiska centralbyrån, ca 135 000 personer yrkesmässigt sysselsatta med forskning i Sverige. Av dessa var 41 000 verksamma vid universitet och högskolor och 76 000 inom industrin.

Detta innebär inte att amatörvetenskapen försvunnit från kartan. Liksom för ett par hundra år sedan bidrar den fortfarande till vetenskapens utveckling på vissa områden. Det gäller inom botaniken och zoologin där många amatörer bidrar till att kartlägga arters förekomst vilket är viktigt till exempel för vår kunskap om biologisk mångfald. På liknande sätt fungerar det inom astronomin. Det hör till vardagen att amatörastronomer upptäcker nya objekt, som kometer, och på annat sätt bidrar till kunskapsutvecklingen. Amatörerna på dessa områden är många, de är entusiastiska och kunniga, och de finns över stora delar av jordklotet.

Av: [Sven Widmalm](#) professor i idé- och lärdoms historia vid Uppsala universitet.

Orionnebulosan. Foto: Martin Svensson.

Det förflutna – ett äventyr!

Kan historien uppfattas som ett ÄVENTYR? Författaren och fotografen SARA STARKSTRÖM berättar om sitt livslånga intresse för bortglömda platser.

I dag är det många som är intresserade av sin närhistoria, och inte alltid den du kan läsa om i historieböcker. I stället är det den personliga, subjektiva berättelsen om de som kom före vår tid som lockar. Vi kan studera våra föregångare genom släktforskning eller genom att tala med personer som minns hur det var förr. Eller så kan du göra som jag, besöka öde platser som ligger gömda och glömda. Finns det ett värde i detta rotande bland sådant som glömts bort eller aldrig nedtecknats på ett mer faktabaserat akademiskt vis?

Ända sedan jag var nio år (kanske till och med längre än så) har jag intresserat mig för mysterier. Förmodligen var det detta som ledde mig till den där övergivna bondgården som jag senare döpte till Pärongården.

Pärongården var en förfallen gård som låg på ett ängsområde som köpts upp för att bygga moderna sommarstugor i södra Sverige. Mina vänner och jag fick inte gå dit för våra föräldrar. Det fanns öppna brunnar, tak som kunde rasa och trasigt glas. Vi gick förstås dit ändå. Om och om igen.

Det var spöklikt, spännande och fantasieggande att gå omkring bland husen, in i ladugården och ned i jordkällaren. Överallt fann vi ledtrådar från någons tidigare liv. Innanför tapeterna satt gamla tidningar, daterade innan vi föddes. Vi fantiserade om vem som levt här, vilka djur de haft och vad barnen på gården brukade göra. Jag drömde om att köpa Pärongården och samlade ihop ett par hundra kronor under ett år för att lägga handpenning.

Mitt intresse för gamla bortglömda platser vaknade till liv igen 25 år senare, i det tidigare Östberlin. Där fanns en öde nöjespark med ett 50 meter högt pariserhjul som stod ensamt och gnisslade i vinden, små båtar föreställande svanar som gått på grund och en mängd rostiga karuseller. En plats som givit barn så mycket glädje var nu ett dystopiskt landskap som bäddats in i naturen.

Jag vill dokumentera allt med min kamera innan det

försvinner, och snart blir fotograferandet en utmaning att göra det bortglömda, förfallna och fula till konst. Jag inser att det finns andra som gör samma sak som jag. Vi kallar oss urbexare (urban explorers).

Genom att undersöka vår historia förstår vi mer av vår situation idag. Nyligen var jag i kärnreaktorn på KTH där man ända fram till 1980-talet forskade om kärnkraft. Idag finns inget kvar av själva reaktorn, bara ett tomt hål mitt på golvet och rutor sprayade över alla ytor som betyder att området säkrats mot strålning. Jag befinner mig på en plats där en Nobelpristagare forskat.

Vid ett annat tillfälle fick jag besöka ett kontorskomplex som skulle rivas. Jag gick de elva våningarna upp på taket och tittade ut över Stockholm. En gång i tiden låg ett flygfält här, en innovativ forskare skapade egna flygplan och testade dess flygfärdighet. Inom ett par år är det gigantiska komplexet jämnat med marken, gör plats för något nytt.

Åter igen är jag på resande fot, denna gång tillsammans med nio andra urbexare. Vårt mål är det tidigare gruv-samhället Pyramiden på Svalbard, som övergivits efter en flygkrasch och numera har fler isbjörnar än människor som invånare. Utan internet eller telefontäckning ägnar vi upp emot 18 timmar om dagen till att utforska varje byggnad i den övergivna staden.

Jag finner fakta på nätet, jag dammsuger satellitkartor i timmar innan jag besöker platserna. Har jag tur finns det en person som vill bjuda in mig och berätta något om platsen. Varje litet skjul har sin historia och jag känner mig så lycklig att få höra dessa berättelser innan de går förlorade för evigt. Vad gör jag med det jag lär mig? Jag håller det för mig själv, jag skriver ned det i anteckningsböcker eller spelar in det på film. Platserna är mina troféer, diamanter i en skattkista. Allting ska inte spridas för vinden.

Av: Sara Starkström, redaktör och författare.

I den gamla nöjesparken i Östberlin står pariserhjulet och gnisslar i vinden. Foto: Sara Starkström.

I dessa lokaler forskade man om kärnkraft. Ovanför hålet i taket stod kärnreaktorn tidigare. Foto: Sara Starkström.

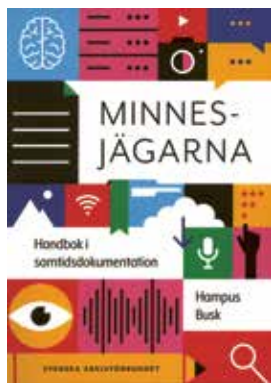
En betongtrappa i bråten på det gamla kontorskomplexet är också konst i mina ögon. Foto: Sara Starkström.

På Svalbard finns en förfallen stad som en gång var ett samhälle med alla faciliteter för de som jobbade i gruvan. Foto: Sara Starkström.

Jakt på minnesbilder

Hampus Busk. 2022. *Minnesjägarna: en handbok i samtidsdokumentation*. Svenska Arkivförbundet.

Våren 2020 svepte coronapandemin fram över Sverige. De som arbetade med arkiv önskade sig då handfasta tips om hur man samtidsdokumenterar. Ur den processen föddes boken *Minnesjägarna: handbok i samtidsdokumentation*.

Det var Svenska Arkivförbundet som tog initiativ till att ge ut en lärobok i samtidsdokumentation. De konstaterade att det inte behöver vara en samhällskris som driver behovet av att dokumentera sin samtid. Det kan vara en del av det vardagliga livet också. Uppdraget gick till kulturhistorikern Hampus Busk.

Boken är indelad i tre delar. Den första delen handlar om vad det innebär att dokumentera det som händer just nu. Författaren går bl.a. igenom vilka frågor varje dokumentation bör fånga: det utgår från journalistikens grundfrågor, vad, var, när, vem, hur och varför? Dessutom får vi veta att dokumentationen bör ske systematiskt

och att den som dokumenterar även bör dokumentera sin egen insamlingsprocess. Slutligen betonas det att all insamling bör utgå från ett etiskt förhållningssätt.

Huvuddelen av boken handlar sen om vilka ”verktyg” man kan använda för att samtidsdokumentera. Beroende på vilket ämne det handlar om kan vissa metoder vara bättre än andra. Här tas först olika typer av samtal upp. Man kan använda sig av strukturerade eller ”ostrukturerade” (öppna) frågor. Man kan också genomföra intervjuer i form av gruppsamtal.

En annan form av insamling sker ofta utanför den egna verksamhetens väggar ute i fält – s.k. ”fältarbete”. Fältarbete sker med hjälp av vardaglig observation av skeendet. Det finns två former av observation: deltagande observation och icke deltagande observation. Med deltagande observation (metoden kommer från antropologin) menas att de som genomför dokumentationen själva deltar i den process eller händelse som studeras. Vid icke-deltagande observation följer man med utan att själv delta – metaforiskt uttryckt vara ”en fluga på väggen”. Oavsett metod bör man gör man – förutom minnet ”den mentala anteckningen” – använda sig av korta skriftliga anteckningar. För att stärka minnet kan man dessutom använda sig av fotografering och ljudinspelningar eller nyckelord som stöd. Sedan är det viktigt att snarast

utveckla anteckningarna utifrån de korta stolparna, eftersom minnet är en färskvara. Den sista delen i forskningsprocessen handlar om att färdigställa texten till en slutlig utskrift. Författaren noterar här att det kan vara bra om det har gått lite tid från själva observationen. Man har då ha haft tid att reflektera kring intrycken. Tidsaspekten ger ofta nya infallsvinklar på de sex journalistiska grundfrågor som – enligt Rasks uppfattning – bör styra samtidsdokumentationen.

Ytterligare ett sätt att fånga samtiden är genom att dokumentera medielandskapet. En sådan dokumentation ger eftervärlden tillgång till ett samtidsperspektiv som annars är svåråtkomligt. Mediedokumentation blir också viktigare i dagens läge när så mycket material finns i digital form där det lätt kan raderas i efterhand.

I den sista delen betonas vikten av att samtidsdokumentationen sparas i våra arkiv. Busk rekommenderar också att organisationer upprättar en dokumentationspolicy där det slås fast vilka fält som ska bevakas, vad som ska bevakas inom fältet och vilka informationsbärare och metoder som ska brukas.

Det är en gedigen och samtidigt lättfattlig sammanfattning av hur en samtidsdokumentation ska gå till som Svenska Arkivförbundet givit ut. Kanske den som bäst belyser ämnet sedan Sven Lindqvists klassiska bok om hur man dokumenterar arbetslivet: *Gräv där du står*.

Affärer blir vetenskap

Henrik Björck. Vetenskap och affärer: ekonomiutbildningens akademisering speglad i Handelshögskolans bana genom 1900-talets första hälft. Makadam. 2023.

Hur går vetenskap ihop med affärer? Hur mycket akademisk skolning behöver man egentligen för att driva ett framgångsrikt företag? Det var frågor av den sorten som de aktörer som skapade och utvecklade Handelshögskolan i Stockholm ställdes inför under 1900-talets första decennier.

déhistorikern Henrik Björcks bok *Vetenskap och Affärer* handlar om Handelshögskolan i Stockholm, en institution som inrättades 1909. Institutionens uppgift var: "att genom vetenskaplig undervisning och forskning befrämja affärsverksamhetens höjande inom landet". Björck belyser bakgrunden till initiativet att skapa en ny handelshögskola och jämför med utvecklingen i Göteborg.

Björcks bok skildrar på ett initierat sätt tillkomsten av ekonomisk undervisning och forskning i Sverige. En central frågeställning i analysen är

för vilka det var väsentligt att undervisningen bedrevs på vetenskapliga grunder. Var det för det praktiska livets affärsmän? För den nya institutionens lärarkår? Eller kanske för den framväxande kåren av ekonomer? I boken beskrivs hur alumner från Handelshögskolan som blivit framgångsrika företagsledare vände sig mot tanken att de studerande skulle bli ännu äldre innan de kom ut i affärslivet. "Mer färdigheter och mindre vetenskap" var deras motto. En tydlig motröst återfanns hos lärarkåren. Enligt deras mening skulle Handelshögskolan inte utvecklas till en "korvstoppningsapparat som utbildade praktiska färdigheter istället för självständig tankeförmåga."

Olika strävanden ledde slutligen till att de båda handelshögskolorna 1946 respektive 1950 erhöll rätt att ordna disputationer och promotioner för ekonomie doktorsgrad. De hade nu en plats i det högre utbildningssystemet.

Björck analyserar också den roll som nationalekonomi och ekonomisk historia kom att spela i Handelshögskolans utveckling. Nationalekonomins uppgift var att ge ekonomisk allmänbildning som tog sikte på affärsvärlden. Det gällde här att undvika "tomma" teorier. Nationalekonomen Bertil Ohlin gjorde en analogi mellan teori och praktik inom olika ekonomiska fält med den som råder mellan den san-

ningssökande naturforskningen och den tekniska forskningens tillämpande vetenskap. Ohlin sökte visa att teorin egentligen var praktisk: den moderna företagsledaren måste ta hjälp av forskningen. Samtidigt var han tvungen att medge att den inte hade svar på affärslivets alla frågor.

Henrik Björcks historik över ekonomiprofessionens utveckling är inte den första: tidigare har företagskonomer skrivit om sin professions historia. Björck vill komplettera bilden utifrån sin position som fackhistoriker. En ny insikt som han förmedlar – jämfört med tidigare studier – är att han nyanserar bilden av Handelshögskolan som nästan helt beroende av privata initiativ: något som ofta upprepats. Björck visar hur sådana insatser samverkade med bidrag från det allmänna.

Ekonomiutbildningen expanderade successivt som universitetsämne. Kärnan i utbildningen – företagskonomin – har vuxit till att bli det största samhällsvetenskapliga ämnet. Idag kan man diskutera hur väl ämnesnamnet speglar den mångfald av verksamheter som nu bedrivs under denna beteckning, noterar Björck. Dags att byta namn?

Henrik Björck har åstadkommit ett genuint bidrag till forskningen om ekonomiämnets utveckling i Sverige. Samtidigt ger han intressanta inblickar i hur en institution som Handelshögskolan blir till.

DOKUMENT OM FORSKNING

TAM-Arkiv har många dokument som berör akademisk kunskap och forskning. Samtidigt finns det material om forskning och studier utanför den akademiska miljön. Det kan exempelvis handla om material från Tjänstemännens Bildningsförbunds (TBVs) arkiv. Det kan också handla om Gräv-där-du-står verksamhet. Här finns det alltså förstahandskällor att tillgå för den intresserade!

Broschyr om kurser och föreläsningar i TBVs regi. Tjänstemännens Bildningsförbunds (TBVs) arkiv, TAM-Arkiv.

TBV I VÄSTERORT
KURSER
OCH
FÖRELÄSNINGAR

Kurserna hålles i:
Abrahamsberg, Blackeberg, Vällingby, Hüsselby Gärd och Hüsselby Strand

SPRÅK:
Engelska, Tyska, Franska, Italienska, Spanska

ALLMÄNBILDANDE ÄMNER:
Vi ser på konst - Vi övar att tala och diskutera

PRAKTISKA ÄMNER:
Textning, Klädsömnad, Vi slöjdar i trä

YRKESÄMNER:
Maskinskrivning, Bokföring, Transistorteknik

HOBBYÄMNER:
Fotografering, Teckning, Målning, Skulptering, Porslinsmålning,
Silver och Kopparsmide, Vi formar i lera

RESOR I NÄR OCH FJÄRRAN
Föreläsningsserie med start den 4 febr. kl. 19.30
i Medborgarhuset Trappan, Vällingby

TBV Tjänstemännens Bildningsverksamhet
Bromma- och Vällingbysektionerna
ANMÄLNINGAR: Expeditionen, Kungsgatan 50, tel. 21 06 02, 21 26 01
Måndagar-fredagar kl. 18-20. Fru Valborg Tietze, tel. 38 24 23
Ing. Walter Söderstedt, tel. 28 81 02

Studiehandledning för gräv-där-du-står-cirklar. TAM-Arkivs arkiv, TAM-Arkiv.

Tjänstemännen i familj, arbete och samhälle
Studiehandledning för gräv-där-du-står-cirklar

ARNIVOX
TAM

Dokument om en tema-träff om folkrörelseforskning och "gräv-där-du-står"-projekt. TAM-Arkivs arkiv, TAM-Arkiv.

Tematräffar
TAM TBV TCO

HUR KAN VI DOKUMENTERA TJÄNSTMÄNNENS LIV I ARBETE OCH SAMHÄLLET HUR HAR VÅRA FÖRBUND OCH LOKALA FÄCK VIBIT FRÖST?

Tematräff om folkrörelseforskning och "Gräv-där-du-står"-projekt

Tid: Torsdag 1985-10-17 kl 16.00 - ca 20.00
Plats: Tjänstemännens Arkiv och Museum (TAM), Candelstugan 1, i tr. Stockholm
Program: kl 16.00 - 16.30 Kaffa
kl 16.30 - 18.15

Enlång Johansson
Kommittén för folkrörelseforskning, Forskningsförbundet (FRF)
Varför är folkrörelseforskning? Hur kan vi arbeta med projekt inom detta område? Varför är det viktigt?

Sam Lindqvist
Författare
Varför behöver vi "Gräv-där-du-står"-projekt? Vad skiljer detta från traditionell historisk forskning?

Lars Olsson
Historiska Institutionen, Lunds universitet
Länarbete i Skåne

Thord Wallén
Tjänstemännens Arkiv och Museum
Sådan dokument, Färdig är av visningar och verktyg

Tordjörn Gustavsson
Annarsie Memorian TBV
Dokumentation av arbete och fritid i HVB och Skutskär

Stefan Bohm
Nordiska Museet
Kreativitet och tryck kunskap i arbetet. Ett projekt i samarbete mellan Arbetslivscentrum, Nordiska museet samt SIF och SBT

För ytterligare information kontakta Ingrid Wiklund, TCO, tel 26-782 88 00

Nästa nr
kommer i
VÅR

TAM-Arkiv har källorna till tjänstemännens och akademikernas historia. Vi bevarar, ordnar, tillgängliggör och främjar forskning på arkiven. Adressen är Grindstuvägen 48-50, Bromma.
Hemsida: www.tam-arkiv.se

